

Türk Kùltüründe Demir

Editör

Prof. Dr. Metin Ekici

Yazar

Dr. Fidan Uğur Çerikan

ISBN: 978-605-2233-14-6

1. Baskı

Temmuz, 2018 / Ankara

100 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 278

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Őti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oęuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	13

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Kavramları.....	15
B. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri.....	23
C. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	26
D. Araştırma Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	28
a. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	29
1. Kitaplar.....	29
2. Makaleler.....	34
3. Tezler.....	36
b. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	36
1. Kitaplar.....	36
2. Sözlükler.....	39
3. Makaleler.....	40

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANLIK TARİHİNDE DEMİRİN YERİ VE ÖNEMİ

1.1. Element Olarak Demir.....	43
1.2. Demirin Keşfi ve İşlenişi.....	48
1.3. Türkler Dışındaki Çeşitli Toplumlarda Demirin Maddi Unsur Olarak Yeri ve Önemi.....	54
1.3.1. İlkel Toplumlarda Demir.....	55
1.3.2. Kutsal Kitaplarda Demir.....	65
1.3.2.1. Kitab-ı Mukaddes: Tevrat/ Zebur/ İncil’de Demir.....	65
1.3.2.2. Kur’ân-ı Kerîm’de Demir.....	78
1.3.3. Eski Anadolu’da Demir.....	88
1.3.3.1. Orta Anadolu ve Hititlerde Demir.....	90
1.3.3.2. Doğu Anadolu ve Urartularda Demir.....	98
1.3.3.3. Ege Bölgesi ve Toplumlarında Demir.....	101
1.3.4. Kıtalar ve Bazı Bölge Ülkelerinde Demir.....	103
1.3.4.1. Afrika’da Demir.....	103
1.3.4.2. Akdeniz’de Demir.....	104
1.3.4.3. Amerika’da Demir.....	107
1.3.4.4. Avrupa’da Demir.....	109

1.3.4.5. Asya'da Demir.....	114
1.3.4.6. Orta Doğu'da Demir.....	120
1.4. Türkler Dışındaki Çeşitli Toplumlarda Demirin İnanç ve Kült Konusu Olarak Yeri ve Önemi.....	128
1.4.1. Dile Dayalı Halk Bilgisi Ürünlerinde Demir	129
1.4.1.1. Mitlerde Demir.....	129
1.4.1.1.1. Demirin Cinsiyetiyle İlgili Mitler.....	131
1.4.1.1.2. Demir Tanrı ve Yarı Tanrıları	132
1.4.1.1.3. Köken Mitleri Olarak Demir.....	139
1.4.1.1.4. Demir Nesnelere ve Alet- Edavatlarla İlgili Mitler	142
1.4.1.1.5. Zamanın Simgesi Olan Mitler.....	150
1.4.1.1.6. Astrolojik Mitler.....	152
1.4.1.1.7. Demirin Erimesine Yönelik Eylemleri Anlatan Mitler.....	154
1.4.1.1.8. Demirle İlgili Ritüel ve Uygulamalarla İlgili Mitler	156
1.4.1.2. Destanlarda Demir.....	159
1.4.1.2.1. Afrika Destanları'nda Demir.....	159
1.4.1.2.2. Avrupa Destanları'nda Demir.....	161
1.4.1.2.3. İran Destanı'nda Demir.....	167
1.4.1.3. Efsanelerde Demir.....	170
1.4.1.3.1. Avrupa Efsaneleri'nde Demir.....	170
1.4.1.3.2. İran Efsanesi'nde Demir.....	177
1.4.1.4. Atasözlerinde Demir.....	180
1.4.2. Türkler Dışındaki Çeşitli Toplumlarda Demirci.....	181
1.4.3. Türkler Dışındaki Çeşitli Toplumlardaki Mesleklerle Demircinin İlişkisi.....	187
1.4.3.1. Nalbant ve Demirci.....	187
1.4.3.2. Şaman ve Demirci.....	190
1.4.3.3. Simyacı ve Demirci.....	191
1.4.4. Türkler Dışındaki Çeşitli Toplumlarda Demirle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar.....	192
1.4.4.1. Demirin Tılsım Olarak Kullanılması.....	193
1.4.4.2. Demirin Doğa Olaylarını Yönlendirmesi	205
1.4.4.3. Çeşitli Hastalıkları Tedavi Yollarında Demir.....	205

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKLERDE DEMİRİN YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Demir/Temir Kavramı.....	209
2.2. Türklerde Maddi Unsur Olarak Demirin Yeri ve Önemi.....	219

2.2.1. Erken Devirde Demir.....	222
2.2.2. Hunlarda Demir.....	228
2.2.3. Göktürklerde Demir.....	231
2.2.4. Uygurlarda Demir.....	237
2.2.5. Çeşitli Türk Boylarında Demir.....	239
2.2.5.1. Avarlarda Demir.....	239
2.2.5.2. Hazarlarda Demir.....	240
2.2.5.3. Kırgızlarda Demir.....	240
2.2.5.4. Peçenek ve Kumanlarda Demir.....	241
2.3. Türklerde Maddi Unsur Olarak Demirin Kullanıldığı Yerler.....	242
2.3.1. El Sanatları Aletlerinde Demir.....	244
2.3.2. Ev ve Mutfak Araçlarında Demir.....	251
2.3.3. Hayvan Koşumu ve Donanımıyla İlgili Araçlarda Demir.....	255
2.3.4. Isınma Araçlarında Demir.....	262
2.3.5. Mimari Elemanlarda Demir.....	263
2.3.6. Müzik Araçları ve Aksesuarlarında Demir.....	268
2.3.7. Savaş Silahlarında Demir.....	270
2.3.7.1. Ateşsiz Silahlarda Demir.....	272
2.3.7.2. Ateşli Silahlarda Demir.....	287
2.3.8. Süs Eşyaları ve Takılarda Demir.....	289
2.3.9. Tarım Araçlarında Demir.....	291
2.3.10. Diğer Kullanım Eşyalarında Demir.....	294

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GELENEKSEL TÜRK KÜLTÜRÜNDE DEMİR

3.1. Türklerde İnanç ve Kült Olarak Demirin Yeri ve Önemi.....	297
3.1.1. Türk Mitolojisinde Demirin Yeri ve Önemi.....	297
3.1.1.1. Demir Tanrıları ya da Kurtarıcıları.....	313
3.1.1.2. Tufan Mitlerinde Demir.....	318
3.1.1.3. Dünyanın Sonuyla İlgili Mitlerde Demir.....	318
3.1.1.4. Demir Nesnelere ve Alet-Edavatlarla İlgili Mitlerde Demir.....	320
3.1.1.5. Demirkazık/ Temir Kazık'la İlgili Mitlerde Demir.....	321
3.1.1.6. "Demir Ağaç" la İlgili Mitlerde Demir.....	325
3.1.1.7. "Demir Dağ" la İlgili Mitlerde Demir.....	325
3.1.2. Kam/Şaman Geleneğinde Demirin Yeri ve Önemi.....	327
3.1.2.1. Kam/ Şaman Ayinlerinde Demir.....	328
3.1.2.2. Kam/ Şaman Sembollerinde Demir.....	335
3.2. Dile Dayalı Türk Halk Bilgisi Ürünlerinde Demir.....	343
3.2.1. Türk Masallarında Demir.....	344

3.2.2. Türk Destanlarında Demir	356
3.2.2.1. Altay Destanları'nda (Erke-Koo Destanı, Ölöştöy Destanı, Katan-Kökşin ile Katan- Mergen Destanı, Şulmus-Şunu Destanı, Ak-Biy Destanı, Üç Kulaktu Ay Kara At Destanı ve Maaday Kara Destanı) Demir.....	358
3.2.2.2. Başkurt-Edigey Destanı'nda Demir.....	365
3.2.2.3. Battal Gazi Destanı'nda Demir.....	365
3.2.2.4. Danişmend Gazi Destanı'nda Demir.....	367
3.2.2.5. Ergenekon Destanı'nda Demir.....	368
3.2.2.6. Gagavuz-Tepegöz Destanı'nda Demir.....	371
3.2.2.7. Karaçay Malkar Nart Destanları'nda Demir.....	372
3.2.2.8. Kazak-Alpamış Destanı'nda Demir.....	376
3.2.2.9. Kazak-Mırkı Batır Destanı'nda Demir.....	379
3.2.2.10. Kırgız-Kocacaş Destanı'nda Demir.....	381
3.2.2.11. Köroğlu Destanı'nda Demir.....	382
3.2.2.12. Manas Destanı'nda Demir.....	390
3.2.2.13. Oğuz Kağan Destanı'nda Demir.....	392
3.2.2.14. Özbek-Melike Ayyar Destanı'nda Demir.....	396
3.2.2.15. Tuva Kangıvay-Mergen/ Möge Şagaann-Toolay Destanları'nda Demir.....	398
3.2.3. Türk Efsanelerinde Demir.....	401
3.2.4. Türk Halk Hikâyelerinde Demir.....	411
3.2.5. Türk Halk Şiirinde Demir.....	415
3.2.5.1. Halk Âşıklarının ve Tekke Şairlerinin Şiirlerinde Demir.....	415
3.2.5.2. Türkülerde Demir.....	424
3.2.5.3. Manilerde Demir.....	432
3.2.5.4. Ninnilerde Demir.....	439
3.2.5.5. Ağıtlarda Demir.....	441
3.2.6. Türk Tekerlemelerinde Demir.....	443
3.2.7. Türk Bilmecelerinde Demir.....	447
3.2.8. Türk Atasözleri, Deyimleri ve Özlü Sözlerinde Demir.....	455
3.2.8.1. Atasözlerinde Demir.....	455
3.2.8.2. Deyimlerde Demir.....	463
3.2.8.3. Özlü Sözlerde Demir.....	468
3.2.9. Türk Dua ve Beddualarında Demir.....	469
3.2.9.1. Dualarda Demir.....	469
3.2.9.2. Beddualarda Demir.....	473
3.2.10. Çeşitli Kitap Türlerinde Demir.....	474
3.2.10.1. Ahitnamelerde Demir.....	474
3.2.10.2. Fütüvvetnamelerde Demir.....	475

3.2.10.3. Melhamelerde Demir.....	480
3.2.10.4. Menakıbnamelerde Demir.....	480
3.3. Toplumsal Uygulamalarda ve Törenlerde Demir.....	485
3.3.1. İnsan Hayatına İlişkin İnanç ve Uygulamalarda Demir.....	486
3.3.1.1. Doğuma Bağlı Tören ve Uygulamalarda Demir.....	487
3.3.1.1.1. Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalmada Demir.....	488
3.3.1.1.2. Hamilelik Döneminde Demir.....	489
3.3.1.1.3. Doğum Sırasında Anne ve Çocuğa Yönelik Uygulamalarda Demir.....	491
3.3.1.1.4. Doğum Sonrası Anne ve Çocuğa Yönelik Uygulamalarda Demir/ Alkarısı, Albastı, Karabasan'a Karşı Demir.....	492
3.3.1.1.5. Çocuklarının Ölmemesi ve Sağlıklı Yaşamalarını Sağlamak İçin Yapılan Uygulamalarda Demir.....	504
3.3.1.1.6. Dişi Çıkan Çocukla İlgili Uygulamalarda Demir.....	505
3.3.1.1.7. Yürümeyen, Geç Yürüyen Çocukla İlgili Uygulamalarda Demir.....	506
3.3.1.1.8. Konuşmayan, Geç Konuşan Çocukla İlgili Uygulamada Demir.....	506
3.3.1.1.9. Çocuk Saçının Kesimiyle İlgili Uygulamada Demir.....	507
3.3.1.1.10. Çocukla İlgili Gelecek Planlarında Demir.....	507
3.3.1.1.11. Sünnet Törenlerinde Demir.....	507
3.3.1.2. Evlenmeye Bağlı Tören ve Uygulamalarda Demir.....	508
3.3.1.2.1. Evlilik Öncesinde Demir.....	508
3.3.1.2.2. Evlenme/ Düğünle İlgili Halk İnanışlarında Demir.....	509
3.3.1.2.3. Gelinle Damada Yapılan “Bağlama” Büyüsünün Çözülmesine Yönelik Uygulamalarda Demir.....	513
3.3.1.3. Ölüme Bağlı Tören ve Uygulamalarında Demir.....	516
3.3.1.3.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtilerde Demir.....	517
3.3.1.3.2. Defin Öncesi Yapılan Uygulamalarda Demir.....	517
3.3.1.3.3. Define ve Ölüm Törenlerinde Demir.....	518
3.3.1.4. Fetiş Öğelerinde ve Nazarda Demir.....	521
3.3.1.4.1. Nazarla İlgili İnanışlarda Demir.....	522
3.3.1.4.2. Nazara Uygulanan Özel Tedavilerde Demir.....	527
3.3.1.4.3. Meteorolojik Olaylarda Demir.....	529
3.3.1.4.4. Gerçekleşmesi İstenilen Farklı Olay ve Durumlarda Demir.....	534
3.3.1.4.5. Gerçekleşmesi İstenilmeyen Farklı Olay ve Durumlarda Demir.....	535

3.3.2. Tabiata İlişkin İnanç ve Uygulamalarda Demir	538
3.3.2.1. Hastalıklarda Demir	538
3.3.2.1.1. İlaç Gibi Düşünülen “Demir”le Tedavi Yolları	542
3.3.2.1.1.1. İnsanlarda Görülen Bazı Hastalıkların Demirle Tedavi Yolları	542
3.3.2.1.1.2. Hayvanlarda Görülen Bazı Hastalıkların Demirle Tedavi Yolları	556
3.3.2.1.2. Psikolojik ya da İnanca Dayalı Tedavi Yollarında Demir	559
3.3.2.2. Törenlerde Demir	561
3.3.2.2.1. Ant İçme Törenlerinde Demir	561
3.3.2.2.2. Doğaya İlişkin Değişik Törenlerde Demir	563
3.3.2.2.3. Hakanın “Temsilî Örs Töreni”nde “İkram Demiri”	564
3.3.2.2.4. Türklerin Hudut’ta Uyguladığı “Demir Âyini”	564
3.3.2.2.5. Kansız ve Kanlı Kurban Bağışlamada Demir	565
3.3.2.2.6. “Koç Katımı” Töreninde Demir	566
3.3.2.2.7. Mayıs Yedisi Törenlerinde Demir	566
3.3.2.2.8. Miras Bölüşümünde ya da Töreninde Demir	567
3.3.2.2.9. Nevruz’da Demir	568
3.3.3. Çeşitli Uygulamalarda ve Geleneklerde Demir	570
3.3.3.1. Oyunlarda Demir	570
3.3.3.1.1. Adı Demirle İlgili Olan Oyunlar	570
3.3.3.1.2. Demirden Araç Gereçlerle Oynanan Oyunlar	571
3.3.3.2. Adlandırmalarda Demir	575
3.3.3.2.1. Türklerin Kişi Adlarında Demir	576
3.3.3.2.2. Türklerin Coğrafi ve Özel Mekân Adlarında Demir	584
3.3.3.2.3. Türklerin Bitki, Yiyecek vb. ile İlgili Adlarında Demir	589
3.3.3.2.4. Türkiye’deki Kitaplardan ve Halk Ağızlarından Taramayla Oluşturulmuş Sözlüklerde Demir	590
3.3.3.2.4.1. Kitaplardan Toplanmış Tanıklarıyla Tarama Sözlüklerinde Demir	590
3.3.3.2.4.2. Türkiye Halk Ağızlarından Söz Derleme Sözlüklerinde Demir	595
3.3.4. Mesleki İnanç ve Uygulamalarda Demir	598
SONUÇ	623
KAYNAKLAR	635
KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ	667
ÖZGEÇMİŞ	671

ÖN SÖZ

Maddi niteliğiyle insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olan “demir”, sağlamlığıyla gücü ve kuvveti temsil eder. İnsan hayatının her noktasında var olabilmesi için eritilebilmesi ve sonrasında işlenmesi gerekli olan bu maden; bazı toplumlarda korkulan, bazılarında ise yüceltilerek kutsal bir kimlik kazanan nesne olmuştur. Demirin insan hayatındaki bu rolü, “demiri işleyen bir demirci” ve demircinin bu işlemi gerçekleştirdiği bir “demirci ocağı” etrafında çeşitli algıları ortaya çıkarmıştır. Nitekim şamanların sağaltma işlemlerinde, Türklerin and içme törenlerinde, büyücülükte, halk hekimliğinde vb. ritüellerde gördüğümüz demiri ve dolayısıyla demirciyi, dünyanın başı ve sonu ile ilgili tasarımlarda, gök, yıldız, yer, dağ, ağaç vb. evren öğeleriyle birlikte de görmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında maddi unsur olarak “demir” ve evrenin içinde bir merkez oluşturduğu kavramlar bütününde “demirci”, kendine çok geniş bir kullanım alanı yaratmıştır.

“Demir” Türk kültüründe, diğer birçok yabancı kültürde olduğu gibi kutsal bir nitelik kazanmıştır. Özellikle “Demir Dağ, Demir Ağaç ve Demir Kazık” etrafında kutsal inanış ve davranış kalıpları geliştirilmiştir. Erken dönem Türklerinin belleklerinde oluşan demirle ilgili bu kodlar, yüzyıllar boyu değişik anlam yüklemeleriyle de aktarılagelmiştir. Öyle ki bugün dahi günlük yaşamın içindeki demiri, sadece boyut değiştirmiş şekilde aynı kutsiyetle görmek mümkündür.

Şimdiye kadar Türk kültüründe “demir” ve “demirci” ile ilgili yapılan çalışmalar birkaç makaleden ibarettir. Türklerde “demir”in maddi kullanımıyla, sözlü ve yazılı anlatılarda veya toplumsal tören, inanış ve uygulamalardaki yeri ve önemiyle ilgili bütüncül bir çalışma yapılmamıştır. Bu açıdan çalışmada, yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen verilerden yola çıkarak, demir ve demir kültürünün Türk kültürü içindeki yeri bütüncül bir açıdan tespit edilmeye çalışılmıştır. Mitolojide, kamlık geleneğinde; mit, efsane, masal, destan, menkıbe vb. anlatılarda; hayatın geçiş dönemlerinde, halk hekimliğinde, mevsimlik törenlerde ve diğer başka inanış ve uygulamalar içerisinde “demir” in yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Türk kültüründe “demir” ve “demir” kültürünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma; Giriş’in dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş’te “kült, mit, kut, kutsal ve kültür”le ilgili bilgi verilmiş, “demir”in kav-

ramsal yönü üzerinde durulmuştur. Ayrıca yurt dışında ve içinde demir ve demir kültürüyle ilgili yapılan çalışmalar; kitap, sözlük, makale ve tez adları olarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölüm, “Element Olarak Demir”, Türkler dışındaki toplumlarda demirin maddi unsur olarak değeri, inanç- kült olarak yeri ve önemi şeklinde oluşturulmuştur. Burada Türk kültürü dışındaki diğer kültürlerde demir ve demircinin yeri, mitolojide, sözlü-yazılı anlatılarda ve dinî, mevsimlik törenlerdeki uygulamalarda, hayatın geçiş safhalarındaki uygulamalarda, halk hekimliği gibi alanlarda nasıl bir rol aldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölüm, Türk kültüründe yer alan demir ve demirci ile ilgili inanış ve uygulamaların, diğer kültürlerdeki demir ve demirci ile ilgili oluşmuş inanış ve uygulamalarla mukayese edilerek benzerlik ve farklılıklarının tespit edilmesi açısından önemlidir.

İkinci bölümde ise “Demir/ Temir” kavramı, Türklerde tarihsel süreçte maddi unsur olarak demirin yeri, önemi ve maddî unsur olarak demirin günlük hayatta kullanım yerleri şeklinde oluşturulmuştur.

Üçüncü bölümde ise Türklerde inanç ve kült olarak, Halk Edebiyatında, toplumsal uygulamalarda, törenlerde, mesleki inanç ve uygulamalarda demirin yeri ve önemiyle birlikte Türk toplumundaki anlamlandırılışıyla birlikte ona kutsiyet kazandırılışı üzerinde durulmuştur.

10

Üçüncü bölümün ilk kısmında, Türklerde demir, inanç ve kült olarak ele alınarak değerlendirilmiştir. Demirin kökeniyle ilgili anlatılan mitler ile “Demir Kazık”, “Demir Dağ”, “Demir Ağaç”, “Yada Taşı” vb. mitolojik öğeler üzerinde durulmuştur. Şaman/ Kamlık geleneğinde demirin yeri ve önemi belirtilmiştir. Şamanların ayinlerinde demir ve Türklerin “kılıç üzerine yemin etme” vb. uygulamaları da bu kısımda incelenmiştir.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı “Halk Edebiyatında Demir” adını taşımaktadır. Demirin insan hayatındaki yeri, halk edebiyatında da yansımalarını bulmuştur. Bu açıdan bu kısımda, “demir” kavramının ve “demirci” ile ilgili her şeyin halk edebiyatı ürünlerine nasıl yansıdığı, çeşitli örneklerle tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ürünler, masal, destan, efsane, halk hikâyeleri, halk şiri; tekerleme, bilmece, atasözü, deyim gibidilin araç olduğu ürünlerdir. Sözlü ürünlere ek olarak dinî hüviyet kazanmış menakıpnameler ve fütüvvetnamelerde de demir, demirci ve bu mesleğin geleneksel kuralları ile ilgili hususların tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu kısımda Türk kültüründeki “demir” le ilgili sembolik ya da nesnel olarak verilen adlandırmalar tespit edilerek açıklanmış ve çocuk oyunlarında demirin nasıl kullanıldığı ve oyunların nasıl oynandığı üzerinde de durulmuştur.

Üçüncü bölümün üçüncü kısmında geleneksel kültürde demir; insan hayatına ve tabiata ilişkin inanç ve uygulamalar kapsamında ele alınmıştır. Hayatın geçiş safhalarından olan doğum, evlilik ve ölümle ilgili tören ve uygulamalarda demir ve demircinin yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Doğum ve doğum sonrasında anne ve çocukta meydana gelen farklı değişikliklerde demirin işlevi ve bu törenlerde ya da pratiklerdeki uygulamaların Türk mitik algısındaki kozmik döngü ile bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır. Korkulan ve aynı zamanda saygı duyulan demirin etrafında oluşan sakınma ve yasaklar, aslında onun kutsallığı, kötü ruhları uzaklaştırıcılığı ve onlara karşı olan koruyuculuğu, uğur ve bereket getiriciliği, temizleyiciliği ve aynı zamanda tehlikeli yönüne işaret etmektedir. “Tabiata İlişkin İnanç ve Uygulamalar” başlığı altında ise halk hekimliğinde, kanlı kansız kurban bağışlamada, Nevruz gibi törenlerde de demirin yeri farklı açılardan tespit edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümün dördüncü kısmında da demircilerin meslekî uygulamaları, kendi içlerindeki usta çırak ilişkileri, inançları ve halk hekimliğindeki fonksiyonları da belirlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca çalışmamıza Türkiye’nin değişik bölgelerinden demirle ilgili derlenen metinler alınmıştır. Metinlerin ne zaman ve kimden nasıl derlendiği “Halk Bilgisi Derleme ve İnceleme Yöntemleri”ne göre dipnotlarda ve “Kaynak Kişiler” tablosunda gösterilmiştir.

Demir kültü, Türk kültüründe ve dünya kültürlerinde maddi değerinin yanı sıra kutsal bir sembol olarak da görülür. İnsanoğlu, kendini korumak için emniyetini sağlamak ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. İşte bu ihtiyaçları karşılama noktasında demir, vazgeçilemeyen bir nesne olmuştur. Nitekim Türkler, göçebe yaşamlarında emniyetleri için demirden savunma araçları yapmışlar; yerleşik hayatlarında da fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak için tarımla uğraşmışlar ve demirden tarım aletleri yapmışlardır. Ayrıca Türklerin ulaşım araçları da atlarıdır ve bu atların binit koşullarıyla nalları demirdendir. Günlük hayatlarının birçok alanında demiri kullanan Türklerin başlıca mesleklerinden biri demirciliktir. Türkler, hayatlarının maddî manevî vazgeçilmez unsuru olan demircilik zanaatlarında da çok başarılıdır.

Çalışmamızın kapsamı; Türk halk kültürünün, gerek tarihî, coğrafi, toplumsal ve ekonomik koşullar etrafında; gerek mimarî, savaş malzemeleri, giyim-kuşam, mutfak; gerekse halk edebiyatı, gelenek- görenekler, inançlar, halk oyunları, seyirlik oyunlar, spor, halk hekimliği ve veterinerliği vb. kültür unsurlarının etrafında şekillenmesinden oluşmuştur. Bu kültür kümeleri çerçevesinde demir; eski Türk inancının

izlerini taşıyan varlığını ve anlamlandırılışını devam ettirmiştir. Sonuç olarak, tüm kültürlerde bu kültür unsurlarının ortak değerlerde birbirine yakın olması demirin anlamlandırılışı, kullanımı, simge ve ifade biçimi açısından aynı duygu etrafında kodlanmasını sağlamıştır.

Demir ve demir etrafında gerçekleşen inanç ve uygulamaların diğer kültürlerdeki benzerlerinden de yola çıkarak yalnızca Türkiye'yi değil, Türk dünyasını kapsayacak bir coğrafyayı esas alan bir kültürel durumu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, kaynakların el verdiği ölçüde hazırlanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın, bazı eksiklerine rağmen inanç ve uygulama temelli kültür araştırmalarına önemli bir katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Bu çalışmada emeği olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Arslan'a, Tez İzleme Komitesi'ndeki yönlendirmeleriyle yardımlarını gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Metin Ekici, Doç. Dr. Süleyman Solmaz'a ve diğer emeği geçen bütün hocalarıma teşekkür ederim. Özellikle Tez Savunma Jürisinde olduğu halde düzeltmelerden sonra kendisine tezi takdim edemediğim merhum hocam Prof. Dr. İsmail Çetişli'yi de burada minnetle yâd etmek isterim. Ayrıca bana manevi desteklerinden dolayı kardeşlerime, oğluma ve eşime minnettirim.